

BERNLEF

Klavirista

preklad/vertaling: Zoran Oravec

strany/paginas: 5 - 16

1

Prvé tri roky svojho života neprehovoril Thomas Bunder ani slovo. Otec Jelle a mama Kiske si povedali len to najnutnejšie. Monosylaby, ktoré im prepadli cez úzke pery, ostali chvíľu ležať na lesklej politúre jedálenského stola, kým sa opäť nerozplynuli v tichu.

Thomas sedával v detskej sedačke oproti nim. Prazil po tých pár slovách, ktoré si rodičia tak sporo vymieňali, alebo sústredil pozornosť svojich hlbokých modrých očí na prázdne biele porcelánové taniere na stole, do ktorých Kiske nakladala rovno z dvoch smaltovaných hrncov obed?: zemiakovú kašu s čakankou a slaninou.

Jelle a Kiske hľadeli skrz dieťa na pasienky. Kde-tu sa tmolila krava, zo dve-tri ovce sa z kroka na krok pásli v nedozernej zeleni. V diaľke čnela do neba kostolná veža z neďalekej dediny a vo výške sa vz nášal pás huňatých oblakov. Nič z toho si však nevšímali. Ich okolie bolo pre nich neviditeľnou samozrejmosťou.

Rodina žila za dedinou. Dom z červených tehál, skôr priestranná chalupa než malá usadlosť, bol z každej strany vystavený vetru. Stál na starodávnom, umelo vystavanom návrší, nazývanom „terp“, ktoré malo chrániť stavbu pred záplavami. Zdalo sa, akoby tu bez ustania fúkalo. Tu bol sever krajiny. Vietor to tu osušuje, vravievali. A niekedy aj nie. Pod tou vysokou nebeskou klenbou boli ľudia drobní ako mravce.

/5/

Koľko slov stačí človeku? Túto otázku Jellemu, ani Kiske nikdy nikto nepoložil. „Menej“, znela by Jelleho rozhodná odpoveď. Kiske by sa

pravdepodobne len pousmiala; tento náznak úsmevu by z jej okrúhlej tváre prakticky ihneď zmizol. Potom by pozerala inam. Uprela by pohľad na hnedý plafón, alebo by sa zahľadela von cez okno na mohutné zelené polia, obkolesujúce ich dom.

Thomas sedel v rohu izby na dláždenej podlahe a hral sa s farebnými kockami. Kládol ich na seba, kým nepostavil vežu, ktorú potom skopol. Jelle doma nebol. Pracoval pre nejakého gazdu, vzdialeného od nich asi desať kilometrov. Jelle nemal vlastnú živnosť. Prenajímal svoju nemalú pracovnú silu tomu, kto ju potreboval. Bol známy tým, že vedel tvrdo pracovať – chorý nebol nikdy. Tvrdý, hovorievali o ňom, tvrdý pracant to bol.

Bolo tomu niekedy aj inak? Mali pre seba, hneď potom ako sa vzali, viac slov? Ani nie. Stačili pohľady a dotyky. Najprv dotyky, pohladenia, pohľady pokúšajúce sa preniknúť očami do hĺbok toho druhého. Pokým tie pohladenia v toku času, potom ako sa narodil Thomas, nestvrkli a nezvrhli sa na bitku. Predsa len, kdesi pod tou tvrdosťou a mlčanlivosťou sa skrývala akási plachá náklonnosť. Avšak nevyslovená. Väčšinou však boli sami, jeden bez druhého. Jelle kdesi u gazdu, Kiske doma s Thomasom. Snáď na seba niekedy mysleli. Kto by to vedel povedať?

Čo robí malé dieťa obklopené hučiacim tichom, kedy-tedy prerušeným bzukotom

/6/

muchy alebo včely, ktorá omylom vletí do izby a stále, a znova, a neúnavne brniac, naráža do okna? Začne napodobňovať zvuky. Počuje, ako tie zvuky opätovne, bez odpovede miznú. Prv, než dostane šancu napodobniť tých pár, otcom či matkou vyslovených slov, ticho si nanovo privlastní celú izbu. Dieťa klesne späť na dlaždice a načúva tlkotu vlastného srdca, lačné po každom zo sporo nadelených slov, ktoré sa mu takým či onakým spôsobom ukladajú do hlavy, kde prebiehajú procesy, o

akých nemá ani samo tušenia. Rukami, nohami, hlasno kričiac, dáva najavo čo chce. Kiske je starostlivá, hneď dietku vyhovie. Má strach z výbuchov hnevu svojho muža. „Utiš to decko!“ Dieťa je často osamote. Samo sa naučilo, že tento stav neprítomnosti zvukov je normálny. Predsa len v ňom kdesi niečo vrta.

Jedného večera, Thomas mal už štyri roky, povedal: „Hlad. Jesť.“

Jelle zdvihol obočie, Kiske si zakryla dľaňou ústa.

„On rozpráva,“ povedal Jelle prekvapene.

„Ja som to tušila,“ povedala Kiske.

„Ty si ho to naučila?“ Jelleho hlas znel podozrievavo.

Kiske zavrtela hlavou.

„Potom sa to musel naučiť sám.“

A tak začali na Thomasa rozprávať. Skôr by im to nenapadlo. Človek sa predsa neprihovára krave, koze, či sliepke. Nuž preto. Z toho dôvodu. Odvtedy boli skutočne traja. Tak sa stal Thomas ich dieťaťom. Ako keby ho až teraz skutočne videli. Rozosmialo ich to.

/7/

Thomas sa učil rýchlo. Keďže rodičia používali hlavne holé vety, prevažne v rozkazovacej forme („podaj“; „chyť“; „pusť“), ostal jeho slovník rudimentárny. Tento výraz použil riaditeľ Schaafstra, keď Thomas nastúpil do školy. Thomas nebol jediný. Bolo známe, že miestni nevynikali výrečnosťou. Jednoducho to bolo tak. Možno to spôsobovala rovinatosť krajiny, možno nevlúdna klíma. Kto sa tu prisťahoval, musel rátať s večným protivetrom. Energia sa tu vedela využiť lepšie než klebetením.

Jenny Vreelandová vyučovala v prvých dvoch ročníkoch na lokálke riaditeľa Schaafstru. Pätnásť detí, viac ich v škole nesesedelo. V posledných rokoch odchádzalo čím ďalej, tým viac ľudí do veľkých miest, súmestí, na

Randstad. Žiadna práca, žiadne možnosti. Jenny Vreelandová začala z opačného konca. Prišla zo západu. Po neúspešnom manželstve, ktoré trvalo tri roky - neúspešnom, lebo jej manžel deti rozhodne mať nechcel - podala v dedine žiadosť o zamestnanie učiteľky. Najprv akoby utekala od predošlého života, ale asi po roku vyzeralo, že sa jej to tu stalo skôr akousi konečnou stanicou.

Mala dvadsaťdeväť, bola vysoká a chudá a mala veľké zelené oči. Nepoužívala mejkap, ako predtým, pretože tu v dedine sa nešminkovala žiadna zo žien. Nechcela vyčnievať, byť odlišná. Rada by sa stala súčasťou toho malého spoločenstva, ale nevedela ako na to.

Thomas Bunder sedel v lavici pri okne. Bol neposedný, podľa Jenny až príliš neposedný. Čo sa toho týkalo, správal sa

/8/

až pramálo rudimentárne. Pravidelne počas veľkej prestávky musela zakročiť, keď sa Thomas znova pustil do niektorého z chlapcov. Slovmi na svojich spolužiakov nestačil, takže namiesto nich používal ruky a nohy.

Jenny si myslela, že ho chápe. Lepšie povedané: že sa ho môže naučiť chápať. Na školskom ihrisku ho volala často k sebe. Potom, chodiac hore-dole, pokúšala sa s ním nadviazať rozhovor. Pritom si všimla, že nikdy nekráčal vedľa nej, ale ostával pozadu. Ako keby nevedel, ako sa to má: rozprávať sa s dospelým.

Jedného dňa sa preto opýtala Schaafstru, či by mohla Thomasa doučovať. U nej doma. Schaafstra pokrčil plecami. Zbytočná námaha, súdil. „Jeho rodičia sú takí istí“. V tom musela dať svojmu nadriadenému za pravdu. Tí Bunderoví boli veru nevrlí. Žiaden zázrak, že sa Thomas v takom prostredí nemohol poriadne vyvíjať.

Pár návštev v domčeku ju utvrdilo o dôležitosti doučovania. Jelle nezaujato prikývol, ale tváril sa, akoby nedôveroval jej schopnostiam. „Dobre teda.“ No akoby nedopovedal: ľudia ako my nie sú predurčení učiť sa. Teda dobre. Vstala a podala mu ruku. Kiske sedela v kuchyni, akoby

sa jej budúcnosť ich syna netýkala. Prečo mali tí dvaja dieťa? Že ich to prekvapilo, bolo zjavné.

A tak chodil Thomas dvakrát do týždňa po škole na doučovanie. I cestou zo školy k nej domov kráčal za Jenny.

„Pod', prosím ťa, vedľa mňa."

Tvrdohlavý ako zvieru zavrtel hlavou.

Vyžadoval si nekonečne veľa trpezlivosti; našťastie ju mala. Raz sa pokúsila

/9/

hrať rolu pani učiteľky aj doma, ale vo vlastnej domácnosti jej to vôbec nesvedčalo. Rozprávala príliš nahlas. Súcitila s tým útlým chlapčatom, čo na ňu svojimi modrými očami tak mlčky civelo. Počas doučovania si všimla, že Thomas nerozumie príslovkám ako „trochu", „možno", „približne", „skoro" a „takmer". Všetky významové odtiene vo vete mu unikali a počas čítania slovies mal taký neprirodzený prízvuk. Jazyk bol preň ako náradie, ťažký a účelný. Veci sa ním dávali do pohybu. Chválou alebo pokarhaním. Tak to chodilo doma u Bunderovcov. Toto urob, tamto nechaj. Ak nie, tak lietali facky.

Raz, pred skončením doučovania, zahrála na starom klavíri jednu skladbu. Nebola v tom zvlášť dobrá, zahrať vedela len pár skladieb, ktoré sa naučila počas vysokej školy. Úryvok z Labutieho jazera od Čajkovského, jednoduchú fúgu od Bacha, pár starých odrhovačiek a jej obľúbenú – „Greensleeves". Všimla si, že Thomasovi sa to páči. Keď začala hrať, Thomas si prisunul stoličku a sadol si k nej. Uprene hľadel na pohyby prstov po klaviatúre.

„Naučím ťa hrať?" spýtala sa ho v jedno popoludnie. Horlivo prikývol. A tak ho okrem slov a viet učila, rozumieť notám. Učila ho, ako sa tie malé čierne guľičky menia údermi do kláves na hudbu, a ako znejú. Učil sa rýchlo. Chlapec bol rozhodne muzikálny. Po polroku ho už nemala čo naučiť.

Všimla si, že nikdy nepozeral na klávesy. Zdalo sa, že pred ním stojaci notový záznam vie bez veľkej námahy odpozerať a bezchybne zreprodukovovať.

S jazykom sa to naopak takmer ani nehlo. Nikdy o sebe nerozprával v prvej osobe jednotného čísla. Keď mienil seba,

/10/

povedal „Thomas“. Nebol v sebe, skôr sa zdalo, že na seba pozeral z vonku. Akoby rozprával o komsí inom. Ani vlastné slová mu nepatrili. Vyslovoval ich, akoby si ich prepožičal. Čítať vedel, ale ak mal niečo prečítať nahlas, počula, že rozumie sotva polovici z toho, čo tam stálo. Nedostatky, ktoré nadobudol ešte ako malé dieťa, už dohnať nedokázal.

Jeho agresivita v triede sa znížila. Prestal sa, doslova, s každým hrýzť, no namiesto toho začal nadávať. Jenny to považovala za pokrok. Kamarátov nemal. O tretej, keď skončilo vyučovanie, vídavala ho samého kráčať domov cestou lemovanou trstím. Keby tak mohla pre toho chlapca urobiť viac. Napríklad, ubytovať ho na čas u seba, alebo tak niečo. Niekedy nad tým premýšľala.

Čo robil Thomas keď prišiel domov? Hĺbil diery do zeme okolo domu a hľadal keramické črepy „minulých civilizácií“. Tak, ako o tom čítal v jednej knihe zo školskej knižnice.

Terp bol vlastne nahromadeninou všetkého možného, čo tu v toku stáročí za sebou ponechávali predchádzajúci obyvatelia. Na jeho úplnom vrchu stál dom v ktorom bývali. Aj ten sa jedného dňa rozpadne a terp ho pohltí. Jediné, čo z ich životov ostane budú črepy, alebo niečo, čo sa podobá tej poohýnanej, zeminou zababranej cínovej lyžici, ktorú raz popoludní vykopal. Keď ňou medzi prstami pomaly točil, dumal nad tým, ako sa všetko nakoniec rozpadne.

Keď sa Jelle vrátil z roboty, diery vždy zahrabával s nevraživým výrazom v tvári. Potom zreval „Paprče

/11/

preč z môjho gruntu!," zdrapil Thomasa za vlasy a jediným šklbnutím ho postavil na nohy.

V prednej časti domu mal Thomas malú podkrovnú izbu. Pod šikmým strešným oknom stál stolík, na ktorom si robil domáce úlohy, alebo len tak zízal von. Na jeseň dokázal hodiny hľadiet na to, ako hustnúca hmla pomaly zahaľuje kontúry sporo roztrúsených usadlostí a stodôl, až kým sa nepodobali veľkým, tmavým, v krajine ležiacim zvieratám. V zime sa na tuho zamrznutej tráve ligotala srieň. Na jar vybehli von prvé kravky a s chvostami vyvrátenými nahor, hnali sa pasienkami jedna za druhou, až vyplašili cíbiky a iné vtáctvo, ktoré v panike odlietalo preč. V lete ostával vonku dlho, do neskorého večera. Vtedy sa chodil prechádzať do oblasti nazývanej De Graven, v ktorej sa voľakedy sušila rašelina na palivo. Človek v krajine ešte stále nachádzal dlhé, úzke, vedľa seba ležiace, vykopané pásy zeminy, oddelené vodnými priekopami a kanálmi, obrúbenými šašinovým golierom. Tam sedával pri vode, počúval vtáky, alebo myslel na klavír slečny Jenny, ktorá chcela, aby povedal „ja“, keď on mal na mysli „Thomasa“.

Tam pri De Grafene v sebe čosi objavil. Malo to čosi spoločné s jedným chlapcom z triedy, s Evertom. Evert mal okrúhle líca, vlhké pery, a jeho plecia, ako si Thomas všimol počas hodín telesnej výchovy, boli zarastené tmavými chĺpkami. Keď myslel na Everta, ostatné už prišlo samo od seba.

Kiske mala všetko veľmi presne zorganizované. Na to, aby Thomas vedel aký je deň v týždni, stačilo mu všímať si čo robí. Pranie: pondelok; žehlenie: utorok; upratovanie: streda; okopávanie zeleniny

/12/

v záhradke na južnej strane domu: štvrtok; nákupy v dedine: piatok; (niekedy smel ísť Thomas spolu s Kiske na bicykli. Predklonená, šliapala vpred proti vetru, s ťažkými bicyklovými taškami, doplna naloženými

nákupom); v sobotu navštevovala spevokol v obecnom dome a len v nedeľu nerobila nič. Vtedy sedávali spolu s Jellem vedľa seba pred domom na stoličkách, ktoré si vyniesli z kuchyne. Hľadeli pred seba. Za pľušte či mrazov sedávali vo vnútri oproti sebe za stolom. Kiske lúštila krížovky v časopise, ktorý si kúpila v trafike, Jelle zaspal na kanape s odvrátenou tvárou a rukami zovretými v pästí. Častokrát ho tam Kiske nechávala ležať v obave, že ak ho zobudí, bude ju nútiť ísť s ním hore.

Po vyučovaní ostával Thomas vysedávať u slečny Jenny čoraz dlhšie, až kým mu klopaním na sklo svojich náramkových hodínok nepripomenula, že je čas ísť domov. „Inak budú tvoji rodičia nespokojní.“ Thomas pokrčil plecami a zavrtel hlavou. Ale ona vedela svoje. Doma musel byť presne na čas, ešte pred večerou, inak by si to odskákal a vinu by za to niesla ona. Jenny ostala „tou z mesta“, importom, a preto nedôveryhodnou. Miestnemu nárečiu rozumela, ale nerozprávala ním. Takto ostane každý outsider, nech robí a hovorí čokoľvek. Rozumejú ti, ale si im na smiech. Akoby sa nedalo brať ľudí, ktorí rozprávajú tak ako ona, úplne vážne.

Thomas sa na ňu zahľadl dlho, pozorne a potom sa usmial.

/13/

„Prečo sa usmievaš?“

Ukázal na klavír. „Vaše vlasy a klavír: taká istá, rovnaká farba,“ povedal. Podvedome sa dotkla svojich zopätých, svetlohnedých vlasov.

Raz, keď bola v kuchyni aby postavila na čaj, obul si jej topánky na vysokých podpätkoch, a vratký v členkoch klopkal v nich po celej izbe.

Musela mu rozprávať o fotkách, visiacich nad komodou. „Ten pán s ostrou bradou je môj otec, a tá pani s bielymi nafúknutými rukávmi a čiernymi háčkovanými rukavičkami je moja mama. Obaja už nežijú.“

„Mŕtvi?“, spýtal sa.

„Áno. Niektorí ľudia proste nezostarnú.“

Thomas zamyslene prikývol.

Rozumel tomu, čo to znamená byť mŕtvy?

„Oni, vedeli to?“

„Nie, nikto nevie, koľko rokov sa dožije.“

Musela dávať pozor na to, aby sa nestala rovnakou, ako miestni. Preto rada rozprávala príbehy. V škole často predčítala. Vtedy na ňu deti hľadeli s otvorenými ústami. Počúvali ju horlivo, ale pamätala si hlavne ich oči, uprené na jej pohybujúce sa plné pery, na ústa, z ktorých bez zastavenia plynuli slová, príbehy. Rozprávky ich nezaujímali. Chceli počuť len také príbehy, ktoré sa skutočne stali. Ak sa náhodou odklonila od reality, okamžite ju zahriakli. To nešlo. Žiadne výmysly, prosím.

/14/

Posledné dva ročníky sedel Thomas v triede riaditeľa Schaafstru. Ten ho posadil dozadu a vyvolával len zriedkavo. Bol síce toho názoru, že Thomas zaostalý nebol, ale na situácii to preň nič nemenilo. Zdalo sa, že jedine na zemapise sa v ňom vedelo čosi uvoľniť. Dokázal hodiny listovať v atlase.

Aj potom čo Thomas opustil školu a odišiel na učňovku do provinčného mestečka D., navštevoval slečnu Jenny pravidelne. Pýtala sa ho na výsledky v škole. Sotva jej na to zareagoval. Pokrčil plecami a pýtal za klavír, aby si na ňom mohol brnkať.

V poslednom čase vyrástol a zmocnel. Sivé tieľko sa mu naplo na hrudi. Na otázku o tom, čo by chcel po škole robiť, odpovedal: „Späť na terp.“ Späť na terp. Akoby bolo niečo iné vylúčené.

A tak sa aj stalo. Školu skončil po dvoch rokoch. Jelle tvrdil, že nastal čas ísť pracovať. Kiske mu ešte za rána nachystala na obed obložený chlieb. Potom pedáloval v daždi a vetre do továrne na výrobu cyklistických pneumatík, kde pracoval v sklade. Na sklade - ako sa tu hovorilo.

Takto mal plynúť celý jeho život. Ako málo stačí človeku? Thomas bol mlčanlivý aj v práci. Preto ho volali "tichý". No kdesi vo vnútri sa s ním čosi stalo. Ako keby si začal pomaly uvedomovať, že musí existovať cesta von.

Pocit nebol zo začiatku väčší ako úzka štrbinka, ktorou rozpačito presakovalo svetlo, no potom, jedného dňa, zbadal reálne východisko. Bolo to, ako keby krajina okolo neho pomaly

/15/

ustupovala, po prvýkrát preň urobila miesto. Už sa viac necítil byť podriadený; ani krajine, ani ľuďom. Ale zamestnanie si ešte netrúfal opustiť. Vkladal balenia zviazaných pneumatík do škatúl bez toho, aby nad tým rozmýšľal. Na to, ako bolo v práci sa ho Kiske spytovala tak, ako sa ho zvykla pýtať, keď chodil do školy. „Ále, dobre“, odpovedal. Jelle sa nepýtal nikdy na nič.

Niekedy Jelle náhle plesol rukami mocne o seba, akoby urobil nejaké rozhodnutie a zdúchol kade ľahšie. Vtedy ostával dlho preč. „Tvoj otec dnuka nevysedí,“ povedala Kiske. „Je to nepokojný človek.“

„Nepokojný? Z čoho?,“ spýtal sa Thomas.

„To neviem,“ povedala Kiske. Proste, nepokojný. Vždy bol taký.“

„Ľudia sa menia,“ odpovedal Thomas.

„Tvoj otec nie. On je taký, aký je.“

Thomas s tým nesúhlasil. Hoci ho už Jelle nebil, aj tak sa ho ešte stále bál. V jeho otcovi čosi vrelo. Jeho mlčanlivosť je hrozivá, napadlo ho raz. Je nebezpečný. Matka to nevidí. Ale jedného dňa...

Toho dňa sa dočkať nechcel.

Keď v jedno popoludnie opustil dom a terp mal už osemnásť. Vedel, že Jelle kdesi robotuje a mama je, ako dobre vedel, na nákupe. Z výplaty si našetril päťsto eur. V najspodnejšej zásuvke komody ležal jeho pas. Strčil si ho do zadného vrečka nohavíc a uvedomil si, že týmto sa lúči definitívne.

V dedine nastúpil na autobus do D., kde nasadol na vlak do Amsterdamu.